

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ ШОСТКИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КОМУНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ (УСТАНОВА, ЗАКЛАД)
«ШОСТКИНСЬКИЙ МІСЬКИЙ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИЙ КЛУБ
ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ «ПАТРІОТ»
ШОСТКИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

ПОГОДЖЕНО
рішенням педагогічної ради
педагогічних працівників ШМ
ДЮКФП «Патріот» ШМР
протокол № 2
11 вересня 2025 року

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом управління освіти
Шосткинської міської ради
Сумської області
11 вересня 2025 року № 113-ОД

Навчальна програма з позашкільної освіти
турисько-краєзнавчого напрямку
«Юні етнографи-краєзнавці»

2 роки навчання

м. Шостка – 2025

Автори: Лучинчин Алла Олександрівна , керівник гуртка Шосткинського міського дитячо-юнацького клубу фізичної підготовки «Патріот» ШМР Сумської області

Рецензенти:

Олена Васильцова , методист Шосткинського міського дитячо-юнацького клубу фізичної підготовки «Патріот» ШМР Сумської області

Пояснювальна записка

Вивчати етнографію свого народу – це значить досліджувати і матеріальні пам'ятки (житло, одяг), і духовну культуру (традиції, фольклор, народний розпис).

Вивчати етнографію слід не лише за книгами і онлайн-джерелами. Для вивчення культури потрібна практична робота (відтворення старих картин, технік народного розпису). Саме така практика дозволяє зануритись у світ минулого свого народу.

До того ж, вивчення етнографії корисно поєднувати з туристичними походами, вивченням природи і орієнтуванням на місцевості. А екскурсії та практичні заняття на місцевості передбачають створення умов для наближення змісту тем до реального життя. Тому у програмі приділяється багато уваги практичним заняттям з народного розпису і туризму.

Програма розрахована на роботу з учнями, як правило, віком від 10 років і старших.

Програма передбачає навчання дітей в групах основного рівня. На опрацювання навчального матеріалу відводиться по 216 (6 годин в тиждень) години на рік. Комплексний підхід спрямований на всебічний розвиток учнів (і інтелектуальний, і фізичний).

Основні завдання програми полягають у формуванні таких компетентностей:

1. *Пізнавальна компетентність*: уміння спостерігати навколишній світ, знайомитися з розвитком матеріальної і духовної сфери народної культури, звичаями, традиціями, віруваннями свого народу, українськими народними промислами і ремеслами, історією та культурою свого міста (області), пам'ятками мистецтва, археології, усної народної творчості; формувати особистісне сприйняття дослідженого матеріалу.

2. *Практична компетентність*: уміння описувати предмети народного побуту та зразки усної народної творчості; орієнтуватися на місцевості за допомогою карти та компасу, встановлювати намет, розпалювати вогнище в різних погодних умовах, долати природні перешкоди, дотримуватися основних правил техніки безпеки у туристських подорожах, експедиціях.

3. *Творча компетентність*: набуття досвіду власної творчої діяльності, розвивати художній смак, творчу уяву, фантазію, позитивні якості особистості: працелюбство, наполегливість у досягненні мети, відповідальність за результат власної діяльності;

4. *Соціальна компетентність*: сприяти самореалізації дитини в соціумі засобами мистецтва, фольклору та етнографії; формувати здатність до

співробітництва, соціальної активності, виховання культури, спілкування, свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих, сприяти професійному самовизначенню.

Тривалість занять визначається з урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження і складає в академічних годинах (45 хвилин). Планована періодичність екскурсій і практичних занять на місцевості – один раз на місяць.

Програма передбачає варіативність як дидактичних принципів, так і елементів інноваційних методів навчання, спрямованих на формування творчої особистості.

На заняттях гуртка застосовуються різноманітні методи навчання в залежності від віку гуртківців. Серед них: пояснювально-ілюстративні (розповідь, пояснення, бесіда, ілюстрація, дискусія та ін.), репродуктивні (відтворювальні), тренінгові (розвиток знань, набуття вмінь та навичок), дискусійні, проблемно-пошукові (дослідницькі, пошукові) методи навчання. При проведенні практичних занять перевага надається спортивним та рухливим іграм з елементами туризму, краєзнавчим дослідженням за природою, історико-культурними об'єктами та інше.

Використовуються також різноманітні засоби навчання: наочні посібники, картографічний та роздатковий матеріали, технічні засоби навчання.

Поряд з груповими, колективними формами роботи проводяться індивідуальні заняття з гуртківцями відповідно до чинного Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах. Така форма роботи доцільна при підготовці змагань, конкурсів, виставок та інших масових заходів. Створюються умови для диференціації та індивідуалізації навчання відповідно до творчих здібностей, обдарованості, віку та психофізичних особливостей стану здоров'я дітей.

Перевірка компетентностей вихованців здійснюється під час проведення практичних занять у формі змагань, виставок.

Керівник гуртка, враховуючи рівень підготовки, вік, інтереси учнів (вихованців, слухачів), стан матеріально-технічної бази навчального закладу, в якому працюють гуртки, в установленому порядку може вносити зміни до розподілу навчального часу на вивчення окремих тем програми.

Розподіл годин за розділами – орієнтовний. Темі подані у порядку зростання складності матеріалу.

У процесі роботи гуртка, з метою ефективного засвоєння систематизованих знань, формування умінь та навичок використовуються засоби навчання відповідно до чинного Типового переліку навчально-наочних посібників і технічних засобів навчання для художньо-естетичних, еколого-натуралістичних, туристсько-краєзнавчих і науково-технічних позашкільних навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Краєзнавство всебічно розвиває учнів, прищеплює їм уміння дивитися

на світ очима дослідника. В процесі краєзнавчих спостережень відбувається активне засвоєння учнями навчального матеріалу і набуття навичок.

Початковий рівень, перший рік навчання

Навчально-тематичний план

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ. Головне про фольклор та народний декоративний розпис України	2	-	2
Особливості фольклору.	20	4	24
Народне образотворче мистецтво. Основні напрямки образотворчого мистецтва.	24	50	74
Поселення та житло.	4	4	8
Народний календар свят, звичаїв та обрядів.	6	12	18
Родинно-побутові свята.	24	18	42
Український народний одяг.	4	4	8
Основні і допоміжні галузі господарства.	8	6	14
Українська кулінарія.	2	2	4
Туризм.	14	8	22
Всього	108	108	216

Зміст програми

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета і завдання гуртка. Головне про фольклор, народний декоративний розпис, ремесла України. Вирішення організаційних питань.

2. Особливості фольклору (24 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття “фольклор”. Характерні особливості фольклору. Відображення в творах фольклору історичних подій, явищ суспільного життя, сімейних відносин, побуту, духовної діяльності людини.

Антологія творів малих жанрів (загадки, приказки, прислів'я).

Етнічний жанр: легенди, казки, перекази.

Календарно-обрядовий фольклор: колядки, щедрівки, хороводні ігри.

Історичні, козацькі пісні, гайдамацькі, чумацькі пісні.

Весільні пісні.

Практична частина. Запис фольклорного зразка на вибір; читання

легенд, переказів рідного краю; улюблені казки твоєї родини.

3. Народне образотворче мистецтво. Основні напрямки образотворчого мистецтва (74 год.)

Теоретична частина. Головне про народний декоративний розпис України, його витоки.

Види композицій у народному розписі. Головні елементи (ромашка, цибулька, кучерявка, травичка) мотиви, сюжети, терміни. Інструменти петриківського розпису.

Петриківський розпис, його історія. Приклади розпису камінів у стилі петриківського розпису.

Старі Майстри петриківського розпису (Параска Павленко, Тетяна Пата, Надія Білокінь, Ярина Пилипенко). Аналіз відомих робіт.

Сучасні майстри петриківського розпису (Федір Панко, Валентина Панко, Тетяна Гарькава).

Приклади використання петриківського розпису при декоруванні сучасних музеїв, кімнат, посуду.

Слобожанський розпис, його історія. Основні елементи і мотиви.

Посуд, меблі, предмети побуду, розписані в стилі слобожанського розпису.

Інші види декоративного розпису на Україні (таврійський, київський тощо).

Зв'язок народного образотворчого мистецтва з усно-поетичною творчістю.

Зв'язок народного образотворчого мистецтва з вишивкою.

Практична частина.

Онлайн-екскурсії до Петриківського музею етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва. Вивчення традицій декорування осель. Розгляд робіт майстрів, класичних і сучасних.

Дослідження сучасної літератури про петриківський розпис.

Практика малювання квіток, листочків пальчиком.

Практика малювання котячкою, рогозкою, круглим синтетичним пензлем, широким синтетичним пензлем.

Практика малювання травички.

Практика малювання головних елементу петриківського розпису – ромашки, цибульки, кучерявки.

Виготовлення темперної фарби.

Практика створення різних композицій, характерних для народного декоративного розпису: бігунець, квітка, гілочка, букет, вазон, дерево життя, тарілочка.

4. Поселення та житло (8 год.)

Теоретична частина. Еволюція типів житла на території сучасної

України.

Будинки часів трипільської культури.

Основні типи середньовічних поселень; матеріал і техніка будівництва. Обряди, повір'я, пов'язані з будівництвом нового дому.

Конструктивні елементи хати. Чорна хата, світлиця, їх функції.

Чарівна скриня, її призначення. Оздоблення світлиці. Господарські споруди, їх призначення. Криниця на подвір'ї.

Практична частина. Творча робота: малюнок будинку. малюнок для прикрашення старовинної печі.

5. Народний календар свят, звичаїв та обрядів (річний цикл свят) (18 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з народним календарем свят, традицій, звичаїв та обрядів.

Практична частина. Розписування писанок. Онлайн-екскурсія до музею.

6. Родинно-побутові свята (народження, весілля, смерть) (42 год.)

Теоретична частина. Сімейні обряди: народини, хрестини. Шанобливе ставлення до жінки. Традиції сімейного виховання. Весільна обрядовість. Поминальна обрядовість.

Практична частина. Збір фольклорного матеріалу, свято Матері, виготовлення подарунка для мами.

7. Український народний одяг (8 год.)

Теоретична частина. Чоловічий, жіночий, дитячий. Святковий, буденний, прикраси, взуття. Український національний та регіональний народний одяг.

Практична частина. Відвідування етнографічної експозиції музею.

Характеристика народного одягу. Групування одягу за видами.

8. Основні і допоміжні галузі господарства (14 год.)

Теоретична частина. Землеробство його види. Легенди, повір'я пов'язані з обробітком землі. Рослини — символи України.

Тваринництво, його види. Тварини оспівані у фольклорі. Народні прикмети, пов'язані з природою та господарською діяльністю людини (народна метеорологія).

Допоміжні заняття українців: ковальство, бортництво, рибальство, мисливство. Домашні промисли (лозоплетіння, ткацтво, писанкарство, гончарство). Громадський побут (толока, вечорниці).

Світ дитинства.

Практична частина. Збирання матеріалів про ремесла Сумщини і інших регіонів України.

9. Українська кулінарія (4 год.)

Теоретична частина. Обрядова їжа. Святкові та буденні

страви.

Українська кулінарія в художній літературі.

Практична частина. Збирання рецептів українських, поліських страв.

Обмін сімейними рецептами.

10. Туризм (22 год.)

Теоретична частина. Види туризму.

Орієнтування на місцевості. Правила користування топографічною картою, компасом.

Техніка безпеки під час екскурсій та походів. Тест: “Чи притаманні тобі туристські навички?”. Харчування в поході; туристське спорядження; організація туристського бівака; перша медична допомога.

Роль туризму у формуванні характеру та фізичній підготовці.

Практична частина. Навчально-тренувальний похід. Вправи з паркового орієнтування.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

При вивченні даного курсу гуртківці

повинні знати:

- особливості фольклору рідного краю;
- основні народні свята і звичаї пов’язані з ними;
- основні елементи українського народного одягу;
- види господарства та народних промислів;
- напрямки народного образотворчого мистецтва;
- техніку безпеки під час походів та екскурсій;
- основи орієнтування на місцевості;
- основні види туризму.

повинні вміти:

- робити опис предмета народного побуту;
- визначати жанр фольклорного зразка;
- розрізняти основні види народного розпису (петриківський, слобожанський);
- малювати пальцем, котячкою, рогозкою, синтетичним пензлем;
- визначати сторони горизонту;
- розподілити обов’язки в групі під час походу;
- скласти меню для походу;
- організувати туристський бівак

Література

1. Белоусов Е. Петриковка - жемчужина Украины. Днепропетровск, ИМА пресс. 2014г. 160с.
2. Т. Гарькава. Основи петриківського розпису: підручник / за науковою редакцією Є. А. Антоновича. Дніпро: ЛІРА, 2021. 428 с., іл.
3. Т. Гоженко. Основні елементи техніки старобільського пальцевого розпису та прийоми його виконання. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/osnovni-elementy-tekhniky-starobilskoho-paltsevoho-rozpysu-ta-priyomy-ioho-vykonannya-4773.html>
4. Данилюк А.Г. Українська хата. – К., 1991.
5. Дмитренко М.К, Уроки з народознавства. – К., 1995.
6. Довженко Г.В. Український дитячий фольклор. – К., 1981.
7. Т. Колеснік. Сучасний слобожанський розпис. URL: <https://vseosvita.ua/library/suchasnyi-slobozhanskyi-rozpys-890719.html>.
8. Масюк Н.Л. Петриківський розпис. Від зернятка – до квітки: навчальний посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 126 с.
9. Масюк Н.Л. Петриківські диво-квіти. Навчальна розмальовка.
10. Матейко К.І. Український народний одяг. – К., 1977.
11. Матяш. І. Міф і казка. – Київ, 1996 р
12. Петриківка. Авторський блог Ігора Лісного про петриківський розпис. URL: <https://petrykivka.dp.ua/>.
13. Петриківський музей етнографії, побуту та декоративно-прикладного мистецтва. URL: <https://petrikvskij-muzej.mozello.com/>.
14. Стельмахович М. Народна педагогіка. – К., 1997 р.